

PRACE SEKCJI BADANIA PLASTYKI LUDOWEJ PIS W CIĄGU MINIONEGO 15-LECIA

Zainteresowanie ludową sztuką plastyczną posiada w Polsce tradycję sięgającą ostatniego ćwierćwiecza ubiegłego wieku. Już w latach osiemdziesiątych XIX stulecia prowadzili w tym kierunku badania niektórzy polscy etnografowie, grono zaś ich powiększyli wydatnie w czasach późniejszych liczni badacze pracujący nad tym zagadnieniem przed I wojną światową oraz w okresie międzywojennym¹.

Badania podejmowane indywidualnie przez poszczególnych badaczy dały w rezultacie niejedną cenną pracę z zakresu ludowej plastyki, jednak szczupłość środków materialnych czerpanych przeważnie z własnej kieszeni, jak również i system pracy unikający kolektywnego współdziałania, uniemożliwiały planowanie szerszych akcji badawczych podejmowanych w skali ogólnokrajowej.

Skutkiem powyższego ani w latach międzywojennych, ani w czasach dawniejszych nie zostały na terenie Polski przeprowadzone badania, które na zagadnienie polskiej sztuki ludowej pozwoliłyby spojrzeć w sposób całościowy, z uwzględnieniem pełnego dorobku wszystkich regionów kulturowych Polski². Dokonanie takich badań stało się palącą koniecznością po zakończeniu II wojny światowej, kiedy duże zniszczenia wojenne, jak również szybko postępujący proces przemian kulturowych, które objęły obecnie wieś polską, wysunęły — jako zadanie pierwszoplanowe — konieczność zabezpieczenia do celów naukowych topniejących z dnia na dzień resztek dorobku artystycznego ludowych twórców.

Realizacji tego zadania sprzyjały wybitnie korzystne warunki, jakie dźwigającej się po zawierusze wojennej nauce stworzyła Polska Ludowa rozbudowując sieć naukowych placówek i dotując w sposób dotychczas w Polsce nie spotykany podejmowane prace badawcze.

Ażeby nieskoordynowane i prowadzone początkowo w sposób dość chaotyczny badania nad sztuką ludową ująć w formę planowanego działania, w roku 1946 z inicjatywy zamilowanego badacza sztuki ludowej, dra Józefa Grabowskiego, został stworzony w Warszawie przez Ministerstwo Kultury i Sztuki — Państwowy Instytut Badania Sztuki Ludowej, którego zadaniem było prowadzenie badań naukowych, uwzględniających wszystkie dziedziny ludowej kultury artystycznej.

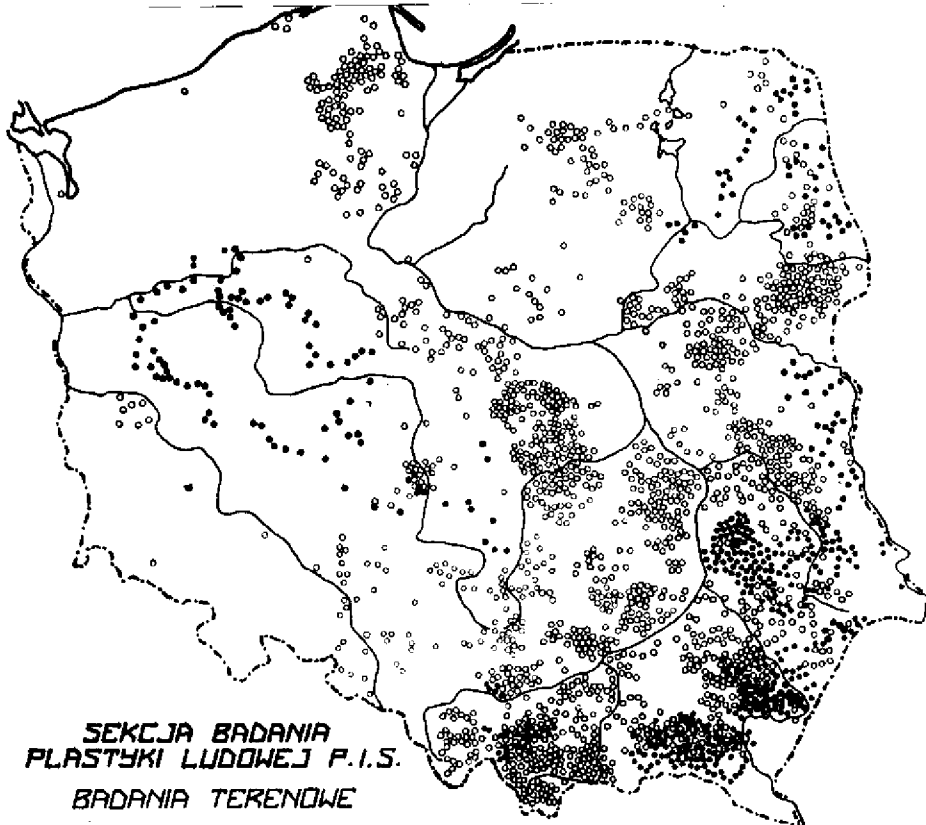
Instytut ten dzielił się na 7 sekcji, z których 3 obejmowały zagadnienia plastyki. Były to mianowicie: Sekcja malarstwa i rzeźby kierowana przez dra J. Grabowskiego, Sekcja budownictwa pracująca w powiązaniu z Zakładem Architektury Polskiej na Politechnice Warszawskiej oraz Sekcja zdobnictwa

ludowego (z siedzibą w Krakowie) kierowana przez dra Romana Reinfussa³.

W ciągu kilku następnych lat zaplanowany podział zagadnień między trzy oddzielne sekcje uległ likwidacji. W roku 1948 została zamknięta Sekcja budownictwa, a także (po opuszczeniu Instytutu przez dra Grabowskiego w listopadzie 1948 r.) — Sekcja malarstwa i rzeźby. Agendy obu zlikwidowanych placówek przekazano Sekcji Zdobnictwa Ludowego w Krakowie, która od tego czasu jako Sekcja Badania Plastyki Ludowej objęła zakresem swych prac wszystkie dziedziny ludowej plastyki.

W roku 1950 Państwowy Instytut Badania Sztuki Ludowej został wcielony w całości, jako jeden z Zakładów, do utworzonego wówczas Państwowego Instytutu Sztuki. Zagadnieniami sztuki ludowej zajmowały się początkowo: Sekcja Muzyki i Folkloru kierowana przez doc. Mariana Sobieskiego oraz Sekcja Badania Plastyki Ludowej pod kierunkiem prof. dra Romana Reinfussa. Ogólne kierownictwo obu sekcji, które łącznie tworzyły Zakład Badania Sztuki Ludowej i Folkloru, sprawował mgr Aleksander Jackowski. W toku dalszych przemian organizacyjnych rozluźniony został związek pomiędzy wspomnianymi wyżej sekcjami, z których pierwsza związana została z Zakładem Historii i Teorii Muzyki, druga zaś z Zakładem Historii i Teorii Sztuki, kierowanym przez dyrektora PIS prof. dra Juliusza Starzyńskiego. W ramach Zakładu Teorii i Historii Sztuki dzieli się Sekcja Badania Plastyki Ludowej na dwie pracownie: jedna z nich — znajdująca się w Warszawie, kierowana przez mgra Aleksandra Jackowskiego — zajmuje się badaniami tzw. sztuki pogranicza i sztuki naiwnych prymitywów oraz dokumentacją wystaw sztuki ludowej, druga zaś — mająca swą siedzibę w Krakowie, kierowana przez prof. dra R. Reinfussa — prowadzi badania we wszystkich pozostałych dziedzinach ludowej plastyki oraz dokumentację sztuki ludowej w terenie.

Jednym z podstawowych zadań Sekcji Badania Plastyki Ludowej, realizowanym konsekwentnie od momentu jej powstania poprzez wszystkie fazy reorganizacyjne po dzień dzisiejszy, były prace w dziedzinie inwentaryzacji ludowej sztuki plastycznej. Sposób ich prowadzenia, szczególnie w pierwszych latach badań, pozostawiał wiele do życzenia. Wychodząc z błędnych założeń metodologicznych, koncentrujących uwagę badacza wyłącznie na zagadnieniu formy, zaczęto badania terenowe od gromadzenia materiałów ilustracyjnych w postaci rysunków i plansz barwnych przedstawiających przedmioty ludowego zdobnictwa, rysunków inwentaryzacyjnych budownictwa drewnia-

Ryc. 1. Mapa badań przeprowadzonych przez PIS w okresie 1946—1959.

RYS. ZOFIA GŁOWA

nego oraz fotografii ludowej rzeźby i malarstwa. Materiały te prócz krótkiej informacji (typu zbliżonego do metryki, jaką opatruje się przedmiot muzealny) nie posiadały żadnych komentarzy tekstowych. Opisany tu sposób gromadzenia materiałów terenowych cechował nie tylko prace poszczególnych sekcji⁴, ale również prace badaczy stojących poza Instytutem, prowadzących swe badania terenowe z funduszy Instytutu⁵.

Niedociągnięcia wynikające z fałszywego nastawienia metodologicznego zaczęły ulegać stopniowej likwidacji poczynając od roku 1950, gdy Sekcja po włączeniu jej do Państwowego Instytutu Sztuki znalazła się w sferze bezpośredniego oddziaływania dyskusji na tematy metodologiczne badań nad sztuką, podejmowanych na terenie Instytutu.

Bliski kontakt z Instytutem, który w owych przełomowych czasach przyjął na siebie trud wypracowania marksistowskiej metody badań zjawisk artystycznych, ułatwił w dużej mierze adaptację tych osiągnięć do badań w dziedzinie plastyki ludowej. Znalazło to swój pełny wyraz w czasie obrad I Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej w Sprawie Badań nad Sztuką (11—16.XII.1951), kiedy to ze strony Sekcji Badania Plastyki Ludowej PIS przedstawiony został pierwszy opracowany na skalę ogólnopolską długofalowy plan prac badawczych w zakresie ludowej sztuki plastycznej.

Nie będę na tym miejscu omawiał owego planu w całości, gdyż został on opublikowany w wydawnictwie Instytutu⁶, jednak przypomnę pewne jego części związane z problemem dokumentacji, a w szczególności z problemem badań terenowych.

W zakresie dokumentacji jako główne zadania Sekcji wskazane zostały:

- 1) gromadzenie bieżącej bibliografii polskiej sztuki ludowej
- 2) gromadzenie planowej i centralnie prowadzonej dokumentacji zabytków sztuki ludowej znajdujących się w muzeach
- 3) badania terenowe.

„Zakres ich powinien być zakreszony szeroko i obejmować wszystkie dziedziny życia ludu, w których przejawia się twórczość plastyczna. Badania muszą uwzględniać zdobnictwo architektoniczne, zdobnictwo wnętrza i meblarstwo, zdobnictwo sprzętu, artystyczne tkactwo, ubiór i jego zdobnictwo, zdobnictwo występujące w związku z obrzędami rodzinnymi i dorocznymi, malarstwo, drzeworyt i rzeźbę.

Badania powinny objąć zarówno samorodną twórczość artystyczną mieszkańców wsi jak i miast. Dotychczasowe ograniczenie zakresu sztuki ludowej wyłącznie do twórczości wsi jest bezpodstawne.”

Geograficznie badania te powinny objąć obszar całego kraju. Z obliczeń jednak, które wówczas zostały wykonane, wynikało, że dla przyspieszenia tempa badań konieczne jest podzielenie terytorium Polski na 3 strefy:

- 1) strefę terenów przebadanych w sposób wystarczający
- 2) strefę terenów nie badanych lub badanych w sposób niedostateczny
- 3) strefę, w której po II wojnie światowej nastąpiła całkowita wymiana ludności.

Badania terenowe powinny przede wszystkim skoncentrować się w obrębie strefy drugiej. Została ona

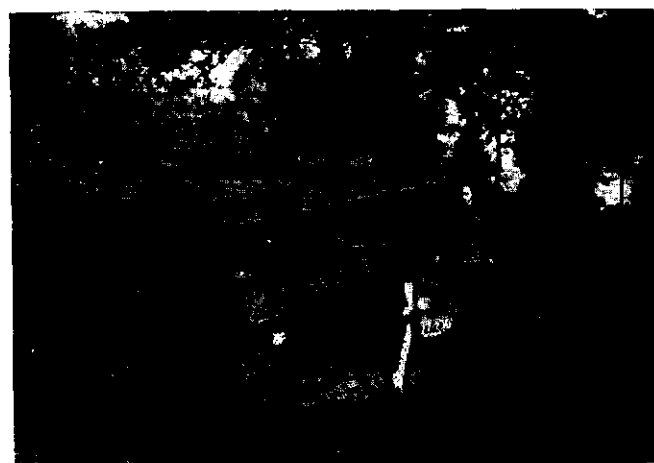

2

3

Ryc. 2. Zapoznanie się z techniką pracy koronczarki
we wsi Kańczuga, pow. Przeworsk. 1957 r. Ryc. 3.
Wywiad z artystką ludową. 1957 r. Brzoza Stadnic-
ka, pow. Łańcut. Ryc. 4. Samochodem Instytutu w te-
renie. Pow. Biłgoraj.

4

podzielona na kilkanaście okręgów, z których każdy mógł zostać przebadany w ciągu 1 miesiąca badań terenowych, całość zaś — w ciągu lat 4, czyli do roku 1955.

W założeniach metodologicznych planu badawczego zostało wyraźnie powiedziane: „Badania nie mogą, jak to czasem bywało, ograniczać się wyłącznie do sporządzania kopii ze znalezionych w terenie okazów sztuki ludowej.”

Zagadnienia sztuki muszą być naświetlone od strony historycznej, gospodarczej i społecznej. Wyszukiwano wówczas projekt badań kompleksowych, w których obok badaczy plastyki ludowej braliby udział: historyk, socjolog, a nawet archeolog — prowadzący metodą wykopaliskową badania na stanowiskach historycznych, w celu wypełnienia luki, jaka istnieje w materiałach dotyczących ludowej kultury w przeszłości?

Naszkicowany tu plan stał się dla Sekcji Badania Plastyki Ludowej podstawą pracy w latach następnych. Pracownia warszawska Sekcji organizowała prace bibliograficzne, których wynikiem było m.in. zestawienie wykazu literatury polskiej z zakresu sztuki ludowej i ludowego rzemiosła artystycznego dla wychodzącej w Szwajcarii, pod redakcją Roberta Wildhabera, międzynarodowej bibliografii etnograficznej.

Obydwie pracownie Sekcji, a więc zarówno warszawska jak i krakowska, prowadzą dokumentację fotograficzną zabytków sztuki ludowej, przechowywanych w zbiorach muzealnych. Dokumentacja ta jednak ze względów finansowych nie objęła jeszcze wszystkich obiektów muzealnych, ograniczając się jedynie do wyboru zabytków najcenniejszych pod względem artystycznym.

Okazało się, że ukończenie prac terenowych planowano zbyt optymistycznie. Nie udało się bowiem zorganizować prac badawczych w rozmiarach przewidzianych w planie; mimo to zapoczątkowanie badań kompleksowych, prowadzonych w aspekcie historycznym, gospodarczym i społecznym — w oparciu o starannie przygotowane kwestionariusze, opracowane z pełnym uwzględnieniem postulatów metody materializmu historycznego — stanowiło poważną zdobycz w dziedzinie badań nad polską sztuką ludową⁸.

Już od pierwszych prac terenowych rozpoczętych przez Sekcję Badania Plastyki Ludowej w 1946 r. przyjęto dla badań tzw. metodę powierzchniową, polegającą na możliwie szybkim obejmowaniu pracami badawczymi coraz to nowych terenów. Chodziło bowiem przede wszystkim o zastosowanie takiej metody badawczej, która pozwoliłaby dokonać zdjęcia terenowego Polski w stosunkowo krótkim czasie, zanim resztki ludowej sztuki znikną pod wpływem postępującego procesu urbanizacji. Badania te również nie powinny być zbyt kosztowne, ażeby można je było prowadzić z bieżącego budżetu Sekcji, bez oglądania się na subwencje dodatkowe, powinny być ponadto dostosowane do specyficznych warunków sztuki ludowej, której nie można np. badać w punktach z góry

na mapie oznaczonych (jak rolnictwo czy hodowlę), lecz w miejscowościach ujawniających się dopiero w toku samych prac badawczych. Ażeby zebrane materiały możliwie jak najwcześniej dawały obraz stosunków panujących na dużych obszarach Polski, przyjęto zasadę: najpierw objąć powierzchnię kraju badaniami prowadzonymi w odległych od siebie okolicach, a następnie powstałą w ten sposób siatkę zagęszczać stopniowo dalszymi badaniami. Dzięki takiej organizacji prac terenowych, na każdym etapie badań posiadamy obraz całości, który w miarę postępującej akcji terenowej staje się coraz bardziej wyrazisty i coraz bogatszy w szczegóły.

Badanie stacjonarne, polegające na długotrwałych i dogłębnych badaniach podejmowanych zwykle na małym obszarze, prowadzi Sekcja tylko w wypadkach wyjątkowych. Przykładem mogą być badania prowadzone od dłuższego czasu przez mgr Ewę Fryś w Łątku — ośrodku garncarskim położonym na południowo-zachodniej Lubelszczyźnie.

Z punktu widzenia techniki prac terenowych prowadzonych przez Sekcję wyróżnić należy badania indywidualne, grupowe penetracyjne i grupowe prowadzone ze stałej bazy zorganizowanej w terenie.

Badania indywidualne znalazły szersze zastosowanie w pierwszym okresie działalności Sekcji, głównie w latach 1946—1948, kiedy to w celu wynajdywania i kopiowania zabytków sztuki wysyłano w teren zatrudnionych na umowie o pracę zleconą studentów wyższych szkół plastycznych. Ta forma prowadzenia badań terenowych, stosowana z konieczności w okresie braku pracowników o kwalifikacjach etnograficznych, nie okazała się korzystna. Była mało wydajna, gdyż badacz wędrując pieszo od wsi do wsi tracił dużo czasu na pokonywanie odległości i zapewnienie sobie pożywienia i noclegu, poza tym duże trudności nasuwała kontrola osób pracujących indywidualnie. Obecnie badania indywidualne stosowane są w Sekcji w zakresie dość ograniczonym. Najczęściej są one podejmowane przez stałych pracowników Sekcji w celu zgromadzenia lub uzupełnienia materiałów potrzebnych do przygotowywanych przez nich prac naukowych.

Grupowe badania penetracyjne wykonywane są przez niewielkie, 2—8 osób liczące zespoły, złożone najczęściej ze stałych pracowników Sekcji, czasem uzupełniane osobami doangażowanymi z zewnątrz. Grupa penetracyjna składa się najczęściej z 4 wywiadowców (etnografów i historyków sztuki), 1 lub 2 rysowników oraz fotografa. Porusza się ona w terenie pieszo, czasem na rowerach, najczęściej zaś samochodem dostarczonym przez Instytut. Badania penetracyjne trwają zwykle 7 do 10 dni, w ciągu 1 dnia zbiera się materiały z 3—5 miejscowości odległych od siebie o kilka do kilkunastu kilometrów. Badania penetracyjne odbywają się w jednym nieprzerwanym ciągu, opracowanie zaś zebranych materiałów na czysto dokonywane jest dopiero po powrocie z terenu. W latach 1949—1951 badania penetracyjne stosowane były głównie jako rekonesans poprzedzający tzw. ba-

Ryc. 5. Opis zabytkowych feretronów. Obóz w Bachorzy na Podlasiu, 1952 r.

dania obozowe. Odkąd jednak okazało się, że akcjami obozowymi nie uda się objąć wszystkich zaprojektowanych do badań terenów, zaczęto prowadzić przy pomocy tygodniowych objazdów penetracyjnych poszukiwania w okolicach uboższych w zabytki sztuki ludowej, gdzie wysłanie większej grupy byłoby niecelowe (np. Wielkopolska, Mazury, Pomorze Zach.), lub tam gdzie chodzi o orientacyjne zbadanie obszaru leżącego pośrodku terenów przebadanych dokładniej innymi sposobami.

Trzecią formę stanowią badania prowadzone ze stałej bazy zorganizowanej w terenie. W badaniach tych, określanych mianem „obozowych”, bierze udział zwykle około 30 osób: kierownik obozu, 10—14 wywiadowców, 10—12 rysowników, fotograf, kierowca samochodu i 4 osoby personelu gospodarczego.

Obóz naukowo-badawczy jest dużą ekspedycją naukową, której powodzenie zależy od wielu różnych czynników. Na czoło wysuwa się oczywiście problem odpowiedniego doboru ludzi, wśród których obok małej garstki stałych pracowników Instytutu (5 pracowników Sekcji oraz fotograf i kierowca przydzieleni z grona pracowników Instytutu w Warszawie) znajduje się większość pracowników dorywczo zaangażowanych na czas trwania obozu. Zatrudnieni tu wywiadowcy to przeważnie magistrowie etnografii pracujący w różnych instytucjach, którzy w czasie swego urlopu podejmują pracę na obozie, czasem również studenci wyższych lat studiów etnograficznych, którzy przeszli już pewien staż w badaniach terenowych.

Wywiadowcy wyspecjalizowani w poszczególnych dziedzinach sztuki ludowej prowadzą swe badania przy pomocy kwestionariuszy, których układ dostosowany jest do różnych konkretnych sytuacji napotykanych w terenie. Np. kwestionariusz do badania architektury ludowej dzieli się na trzy części, z któ-

rych I dotyczącą zagadnień historycznych wypełnić można z każdym tzw. przeciętnie dobrym informatorem, część II stanowi zbiór pytań odnoszących się do opisu konkretnego budynku wybranego do inwentaryzacji, zaś część III dotyczy zagadnień technicznych, co do których należy przeprowadzić wywiad z cieślą. Podobnie skonstruowany jest układ innych kwestionariuszy.

Rysowników angażowano początkowo wyłącznie spośród studentów wyższych szkół plastycznych. Ponieważ jednak pracownicy ci nie zawsze potrafili nagiąć się do wymogów stawianych rysunkowi dokumentarnemu, od r. 1955 zaczęto zatrudniać w charakterze rysowników studentów architektury kształcących się na politechnikach. Eksperyment ten dał jak najlepsze rezultaty, okazało się bowiem, że młodzi architekci nie tylko potrafili doskonale wykonywać rysunki odręczne i techniczne, ale również szybko zapoznają się z operowaniem farbami, co umożliwia im wykonywanie plansz barwnych. W rysunkach i planszach barwnych duży nacisk kładzie się na wierność w stosunku do kopiowanego przedmiotu. Rysownik nie tylko zobowiązany jest pomierzyć rysowany przedmiot i przenieść w skali na papier, ale również stosować wszelkie sposoby ułatwiające dokładne utwalenie formy przedmiotu czy zdobiącego jego powierzchnię ornamentu. Używane są więc kalki i przecierki, a do notowania kolorów przy kopiowaniu tkanin numerowane próbki z wyprutych nitów. Dokumentację rysunkową stosuje się przy inwentaryzacji architektury i wszystkich dziedzin ludowego zdobnictwa. Natomiast rzeźbę, obrazy i drzeworyty dokumentuje się wyłącznie przy pomocy fotografii połączonej z opisem. Fotografia i rysunek uzupełniają się wzajemnie. Rysunki wykonywane są w terenie na papierze zaopatrzonym w pieczątkę zawierającą schemat metryki, według którego każdy rysunek ma zostać opisany.

W czasie badań terenowych rysownik przydzielony jest do wywiadowcy i pracuje pod jego kierunkiem. Współpraca ta nie od razu układa się w sposób należyty. Wywiadowca po raz pierwszy pracujący w towarzystwie rysownika traci z nim często kontakt w terenie, nie umie zatrudnić go wówczas, gdy sam zajęty jest prowadzeniem wywiadu, nie kontroluje wykonanego rysunku, nie sprawdza, czy jest on należycie pomierzony i opisany. Dopiero po pewnym czasie etnograf uczy się dysponować pracą rysownika.

Badania systemem obozowym prowadzone są przez Sekcję Badania Plastyki Ludowej P.I.S. od 1950 r. Pierwsze jednak badania tego typu zapoczątkowano rok wcześniej, kiedy zespół pracowników Sekcji wziął udział w charakterze instruktorów w międzyuczelnianym obozie studentów historii sztuki zorganizowanym w Sulejowie, kierując osobną grupą studentów prowadzących badania sztuki ludowej powiatu opoczyńskiego. Obozy organizowane są stale w miesiącu sierpniu, kiedy absorbujące wieść zajęcia żniwne są już na ukończeniu, puste zaś budynki szkolne umożliwiają odpowiednie zakwaterowanie ekipy. Wyjazdy terenowe odbywają się na obozie w niezmiennym rytmie, co drugi dzień poczynając od 1 sierpnia bez względu na święta, pogodę itp. Dnie pozostające między wyjazdami przeznaczone są na przepisanie na czysto notatek terenowych i wykonanie rysunków. Niezwykle starannie przestrzegana jest zasada, aby cały zebrany materiał został w czasie trwania obozu wykonany na czysto i oddany bez jakichkolwiek zaległości. Ponieważ rysownicy nie byłiby w stanie przerysować w ciągu jednego dnia swoich szkiców, dzieli się ich na dwie grupy, które wyjeżdżają w teren na zmianę, tak że w ciągu miesiąca każda z grup odbywa 7 wyjazdów w teren.

Wyjazdy terenowe trwające po 12—14 godzin dziennie i opracowywanie materiałów przeciągające się do późnych godzin nocnych składają się na to, że praca na obozie jest niezwykle wyczerpująca. Uczestnicy jednak mimo niskiego wynagrodzenia wykonują swe zadania z dużą ofiarnością i wielu z nich bierze udział w obozach przez kilka lat z rzędu. Przyczynia się do tego zarówno specyficzny nastrój, jaki wytwarza praca kolektywna, jak i ogólne warunki, które stara się uczestnikom zapewnić kierownictwo obozu, a mianowicie wygodne pomieszczenie w możliwie ładnie położonym budynku szkolnym, dostatnie wyżywienie zarówno w bazie jak i w terenie organizowane przez obóz we własnym zakresie, oraz przejazdy samochodem, dzięki którym redukuje się w miarę możliwości wysiłek fizyczny. Badaniami typu obozowego objęty jest zazwyczaj obszar rozciągający się w promieniu około 100 km od bazy. W czasie obozu łączny kilometr wyjazdów terenowych waha się w granicach od 1500 do 2200 km. W ciągu dnia grupa pracująca w terenie prowadzi badania w 2—4 miejscowościach, przy czym na jedną miejscowość wypada przeciętnie około 34 do 51 osobo-godzin, co w prze-

liczeniu na 8-godzinny dzień pracy wynosiłoby 4—5,5 dnia pracy jednego badacza.

Poza badania terenowych podejmowanych przez całą grupę, akcję penetracyjną na obozie prowadzi dwuosobowa grupa złożona z wywiadowcy i rysownika. Celem tej penetracji jest zagęszczanie siatki badanych punktów i kierowanie całego zespołu do miejscowości szczególnie zasługujących na przeprowadzenie gruntowniejszych badań.

W czasie trwania obozu odbywają się liczne odprawy, na których omawiane są wyniki badań oraz szczegółowa problematyka wyjazdów najbliższych. Odbywająca się na bieżąco kontrola materiałów rysunkowych i tekstowych pozwala na natychmiastowe sprawdzenie materiałów w terenie i poczynienie ewentualnych poprawek i uzupełnień.

Do dyspozycji uczestników obozu pozostaje pod ręczna biblioteka oraz przygotowane uprzednio materiały naukowe w postaci wypisów z literatury odnoszącej się do badanego terenu oraz kartogramów ilustrujących stosunki pedologiczne, rozwój osadnictwa, podział na regionalne grupy etnograficzne, rozmieszczenie ludowego przemysłu artystycznego itp.

Wyniki pracy poszczególnych uczestników obozu są systematycznie notowane, co umożliwia zarówno obiektywne ocenienie ich indywidualnych osiągnięć, jak i uzyskanie danych dotyczących całego obozu. Ma to duże znaczenie w planowaniu prac terenowych na przyszłość. Porównanie odnośnych liczb ilustrujących wyniki prac obozowych w ciągu 11 lat daje obraz bardzo interesujący:

Rok	Baza obozu	Powiat	Wywiadowcy: str. tekstu	Rysownicy: szkice	Rysownicy: plany i rysunki barwne
1949	Sulejów	Opoczno	315	142	1297
1950	Werynia	Kolbuszowa	990	661	1755
1951	Ślasków Duży	Czmielnik	972	624	1792
1952	Bachorza	Sokołów Podlaski	1324	1159	2687
1953	Policzna	Kozienice	1862	1515	2629
1954	Kozłówka	Lubartów	1858	1160	2025
1955	Niewino Borowe	Bielsk Podlaski	1894	1380	2178
1956	Głuchów	Skierniewice	2230	1690	2095
1957	Zuklin	Przeworsk	1894	2052	2190
1958	Urzędów	Kraśnik	2077	1065	2118
1959	Turaszówka	Krosno	2481	2383	2211

Pomijając dane z lat 1949—1951, kiedy technika prac obozowych dopiero się kształtowała, wyniki uzyskiwane w latach 1952—1959 są bardzo wysokie, co wskazuje na dużą wydajność poszczególnych pracowników. Przeciętny wynik miesięcznej pracy wywiadowcy-etnografa wynosi na obozie 202 strony rękopisu ze 180 szkicami, rysownika — 194 rysunki, przy czym wchodzi tu zarówno czasochłonne plany barwne, jak i liczone za jedną sztukę kilkuarkuszowe inwentaryzacje obiektów architektonicznych. Materiał ilustracyjny uzupełniają zdjęcia fotograficzne, których ilość w zależności od bogactwa terenu waha się od 700 do 1200, licząc wyłącznie zdjęcia wyko-

nane przez przydzielonego do ekipy fotografa zawodowego.

W porównaniu ze wszystkimi innymi sposobami prowadzenia badań — wyniki prac obozowych są najwyższe, a zatem koszt zdobycia materiału naukowego jest tu najniższy. Badania penetracyjne bez stałej bazy, prowadzone przy użyciu samochodu, dają już wyniki o 12—43% niższe, gdyż uczestnicy muszą w czasie pobytu w terenie tracić czas na szukanie noclegu i wyżywienia. Wyniki badań pieszych są niższe o 25 do 30%.

Pominąwszy czysto naukowe korzyści, jakie przynoszą badania organizowane systemem obozowym, należy podkreślić ich duże znaczenie popularyzacyjne i propagandowe. W czasie obozu organizuje się w terenie odczyty informujące mieszkańców wsi o sztuce ludowej i pracach związanych z jej badaniem, a na zakończenie obozu urządza się w bazie wystawę zebranych materiałów, którą miejscowa ludność zwiedza z dużym zainteresowaniem. Frekwencja zwiedzających dochodzi zwykle do kilkuset osób.

Konieczność prowadzenia badań nad sztuką ludową w pełnej perspektywie historycznej spowodowała, że oprócz prac prowadzonych w terenie były również z inicjatywy Sekcji czynione poszukiwania archiwalne oraz wykopaliskowe. Prace tego rodzaju prowadzono w mniejszym zakresie ze względu na duży stopień zaangażowania pracowników Sekcji badaniami terenowymi. Poszukiwania archiwalne obejmowały głównie gromadzenie materiałów źródłowych do prac autorskich, podejmowanych przez poszczególnych pracowników Sekcji. Inicjowane i finansowane przez Sekcję badania wykopaliskowe zapoczątkowane były w roku 1952 na terenie Podhala. Ekipa naukowa pod kierunkiem doc. dra Andrzeja Żakiego dokonała badań na terenach opuszczonych od początku XIX wieku cmentarzy przykościelnych w Dębnie oraz Szaflarach, rozkopując łącznie około 40 grobów. Badania te, prowadzone pod kątem widzenia stroju ludowego, a w szczególności jego ozdób metalowych (spinki, okucia pasów etc.), nie dały spodziewanych rezultatów, gdyż wyposażenie zmarłych okazało się nadzwyczaj ubogie i nie zawierało żadnych ozdobnych przedmiotów metalowych¹⁰. Bardziej owocne okazały się natomiast prace wykopaliskowe prowadzone w latach 1954—1956 pod kierunkiem prof. U.J. dra Rudolfa Jamki w Kołaczycach (pow. Jasło) w czynnym do dziś ośrodku garncarskim, posiadającym tradycje tego rzemiosła sięgające kilku stuleci. Bogaty materiał wykopaliskowy, który został podczas badań wydobyty, pozwala na śledzenie przemian, jakim uległa produkcja tego ośrodka w przeszłości. Zaniechane wkrótce z braku funduszy akcje wykopaliskowe zdążyły odkryć jednak przed badaczami kultury ludowej nowe możliwości, które należy bezwzględnie wykorzystać w przyszłych pracach nad historią ludowego przemysłu artystycznego.

Kilkanaście lat pracy poświęconej na badania zachowanych w terenie resztek ludowej twórczości plastycznej przyniosły obfite rezultaty. W chwili obec-

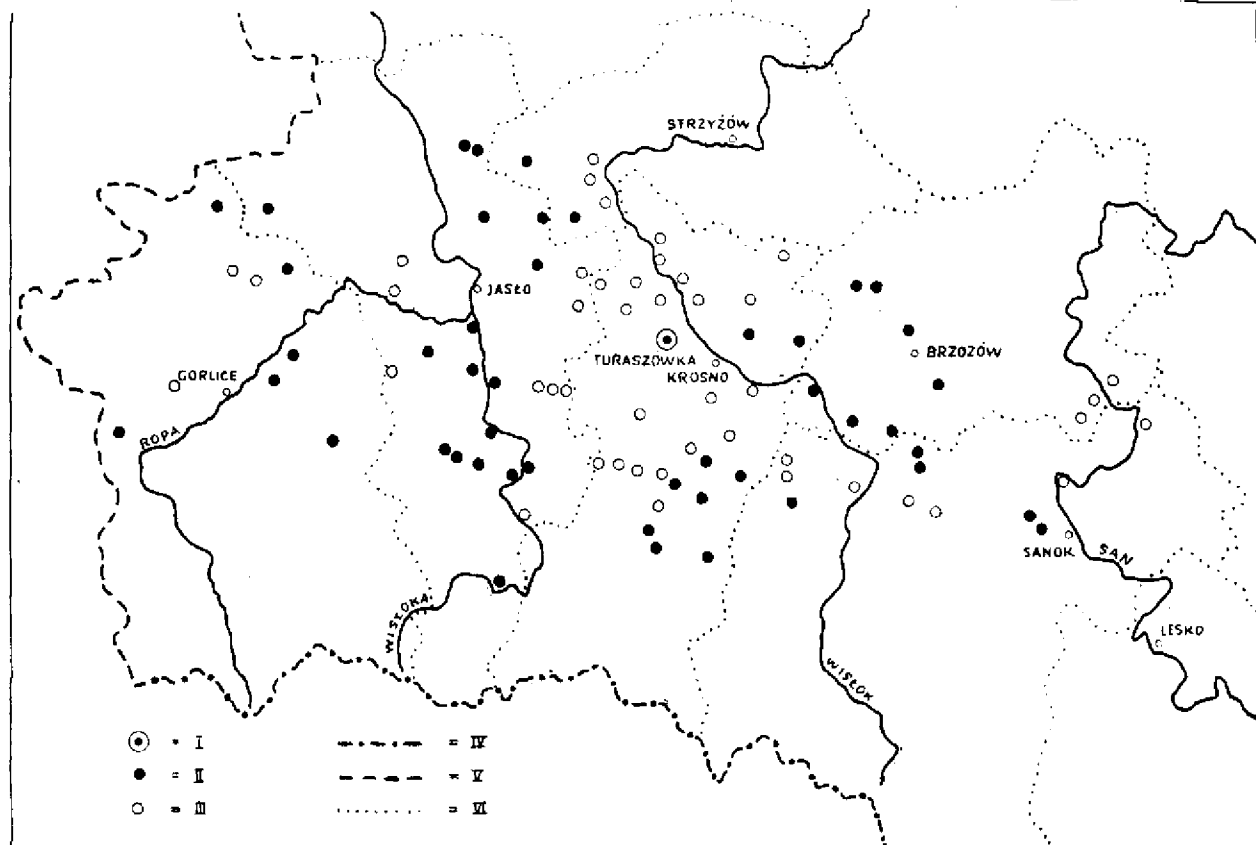
nej w lokalu Sekcji Badania Plastyki Ludowej PIS w Krakowie znajduje się zasobne archiwum, na które składa się 50 000 (pięćdziesiąt tysięcy) pozycji inwentarzowych obejmujących teksty wywiadów, oraz materiał ilustracyjny: rysunki i plansze kolorowe. Niezależnie od tego zgromadzone zostało archiwum fotograficzne, liczące ponad 20 000 zdjęć posiadających wysoką wartość dokumentacyjną. Odbitki fotograficzne wykonywane są w dwóch kompletach, z których jeden znajduje się w Krakowie, drugi zaś wraz z negatywami — w Warszawie.

Jakkolwiek badania terenowe Sekcji objęły dopiero około 3/5 powierzchni kraju, zgromadzony materiał jest tak obfity, że — jak twierdzą odwiedzający Sekcję Czesi, Słowacy, Węgrzy, Niemcy, Rosjanie, Szwajcarzy — żaden z tych krajów nie posiada równie bogatego i wszechstronnego zbioru materiałów archiwalnych z zakresu ludowej sztuki plastycznej. Gdybyśmy zsumowali przedmioty z zakresu sztuki ludowej zgromadzone w największych muzeach polskich, ilość ich byłaby mniejsza od tego, co przechowywane jest w tekstach archiwum Sekcji. Po trzynastu latach systematycznego gromadzenia materiałów archiwum Sekcji może obsłużyć zapotrzebowania naukowe w bardzo szerokim zakresie. Dziś nie można już sobie wyobrazić poważniejszej pracy naukowej, obejmującej w skali ogólnopolskiej jakiegokolwiek zagadnienie z zakresu ludowej twórczości plastycznej, która mogłaby się obyć bez korzystania z archiwum Sekcji.

Znaczenie tych materiałów polega nie tylko na tym, że pozwala studiować zjawiska ludowej sztuki plastycznej w ich niesłychanie bogatej skali odmian formalnych, ale przede wszystkim na tym, że zebrane materiały dostarczają obfitych wiadomości, dotyczących historii badanego zjawiska, jak również tła społecznego i gospodarczego, na którym zjawisko rozwinęło się i utrzymało po dzień dzisiejszy. Bogaty materiał biograficzny dotyczący ludowych twórców pozwala zerwać z teorią o „anonimowości” sztuki ludowej.

Materiały zebrane przez Sekcję, jak to już wspomniane zostało poprzednio, nie reprezentują jeszcze obszaru Polski w sposób równomierny. Najobfitsze pochodzą z Polski środkowej i południowo-wschodniej. Szczególnie bogate zbiory zgromadzono na terenie województw kieleckiego, krakowskiego, rzeszowskiego, lubelskiego i białostockiego (Podlasie), słabiej zaś opracowane są województwa warszawskie, łódzkie (choć np. materiały z Łowickiego są obfite), katowickie, cała Wielkopolska i Mazury. Najmniej materiałów posiada archiwum z terenów Ziemi Zachodnich, gdzie, jak dotychczas, penetracja Sekcji ograniczała się do sporadycznych wypadów.

Gdybyśmy chcieli dokładnie charakteryzować zbiory archiwalne Sekcji od strony ich zawartości treściowej, pochłonęłoby to zbyt wiele czasu. Uczyniła to zresztą przed dwoma laty na łamach Polskiej Sztuki Ludowej archiwistka Sekcji — Zofia Głowa¹¹. Od tego czasu wzajemne proporcje między poszczególnymi

Ryc. 6. Przykład: mapka badań obozowych w południowej części woj. rzeszowskiego (1959). Legenda: I — baza obozu, II — miejscowości badane przez całą grupę, III — miejscowości badane przez część grupy, IV — granice państwa, V — granica województwa, VI — granice powiatów. Rys. Z. B. Głowa.

działami archiwum nie uległy zasadniczej zmianie, wzrosły natomiast ilości pozycji archiwalnych w poszczególnych działach (w chwili, kiedy Z. Głowa oddawała swój artykuł do druku, stan inwentarza archiwalnego zamykał się sumą 39 409 pozycji), obecnie — podobnie jak w latach ubiegłych — na czoło pod względem liczebności wysuwają się działy architektury ludowej, meblarstwa, zdobnictwa w żelazie i tkactwa, słabiej reprezentowane są stroje ludowe, zdobnictwo w obrzędach, najslabiej — dział ludowego zabawkarstwa.

Niektóre działy pod względem ilościowym przedstawiają się bardzo imponująco. W zdobnictwie żelaza np. samych rysunków jest 7 929, nie licząc tekstów i fotografii. W tekstach zawierających rysunki mebli znajduje się 2 740 barwnych kopii skrzyń malowanych, w zbiorze tkactwa — 1 844 próbek tkanin dekoracyjnych, którą to ilość uzupełnia co najmniej 4-krotnie wyższa liczba plansz barwnych i fotografii przedstawiających raporty tkanin oraz tekstów zawierających sprawozdania z wywiadów.

W miarę skromnych możliwości czasowych prowadzone jest naukowe opracowanie zgromadzonych materiałów. Na podstawie własnych materiałów archiwalnych uzupełnionych wiadomościami czerpanymi z literatury, prowadzi się na bieżąco, w skali ogólnopolskiej, kartoteki: ośrodków garncarskich, ośrodków stolarskich, tkactwa ludowego, malarzy i rzeźbiarzy ludowych, zabawkarstwa oraz krakowskich szopkarzy. Pierwsze cztery z wymienionych kartotek są ponad to skartografowane, co daje obraz przestrzen-

nego rozmieszczenia poszczególnych rzemiosł artystycznych i twórców. Mapy ośrodków garncarskich wraz z komentarzem w formie wyciągu z kartoteki, opracowane przez Z. Głowę, publikowane były odcinkami w Polskiej Sztuce Ludowej w latach 1956 i 1957.

Kartoteki i mapy dające możliwość szybkiego zorientowania się w zagadnieniu będą w miarę możliwości obejmowały coraz więcej działów oraz zagadnień specjalnych. Ostatnio np. opracowano na podstawie materiałów archiwalnych Sekcji rozmieszczenie przestrzenne różnych typów skrzyń malowanych, tkactwa ozdobnego i druków na płótnie na obszarze województwa lubelskiego.

Archiwum Sekcji stanowi bazę materiałową, która wykorzystywana jest do różnych celów, zarówno naukowych, jak popularyzatorskich, czy nawet gospodarczych. Do celów naukowych z materiałów tych korzystają przede wszystkim stali pracownicy Sekcji, do których obowiązków należy m.in. opracowywanie i publikowanie zbieranych przez siebie materiałów. W ciągu kilkunastu lat działalności Sekcji wyszło już spod pióra pracowników Sekcji kilka prac książkowych¹², w całości lub prawie w całości opartych na materiałach czerpanych z własnego archiwum, oraz około 30% pozycji drukowanych w Polskiej Sztuce Ludowej. Na ogólną ilość 443 pozycji wydrukowanych w Polskiej Sztuce Ludowej (do 3 zeszytu z roku 1958 włącznie) — 128 napisali pracownicy Sekcji, zaś 30 — osoby bezpośrednio z Sekcją współpracujące. Materiały z Archiwum wykorzy-

stywane były też wielokrotnie przez autorów nie związanych bezpośrednio z Sekcją, i to zarówno polskich jak i zagranicznych. Niejednokrotnie na podstawie materiałów Sekcji pisano studenckie prace magisterskie. W dziedzinie popularyzacji wiedzy o sztuce ludowej znaczna część artykułów publikowanych w powojennej „Ziemi” oparta była na materiale, z jakim redaktorzy tego czasopisma mieli możliwość zapoznać się w czasie, kiedy byli stałymi pracownikami Sekcji.

Zbiory archiwalne, zawierające mnóstwo wiadomości o aktualnym stanie ludowej twórczości w terenie, stanowiły wielokrotnie cenną pomoc dla organów państwowych i instytucji zajmujących się ochroną sztuki ludowej oraz artystycznym ruchem amatorskim. Wymienić tu należy Wydział Sztuki Ludowej w Ministerstwie Kultury i Sztuki, Wydziały Kultury i Referaty Kultury w Radach Narodowych, Centralny Dom Twórczości Ludowej, Wojewódzkie Domy Kultury i wiele innych.

Archiwum Sekcji stanowi źródło, z którego wielokrotnie korzystają film, muzea, świetlice, a także zespoły pieśni i tańca, poczynając od reprezentacyjnego „Mazowsza”, a skończywszy na małych zespołach wiejskich rozrzuconych na terenie Polski.

W dziedzinie życia gospodarczego — zgromadzone przez Sekcję materiały służą instytucjom zajmującym się organizowaniem ludowego przemysłu artystycznego, jak CPLiA, spółdzielnie artystyczne, które z archiwum czerpią wzory do produkcji lub korzystają z porad i konsultacji. Wśród grona tej grupy interesantów jedno z najpoważniejszych miejsc zajmuje Instytut Wzornictwa Przemysłowego, który opracowując projekty oparte na inwencji ludowych twórców, chętnie zapoznaje się wpierw z materiałami krakowskiego Archiwum.

Prócz dokumentacji w zakresie ludowej sztuki plastycznej i opracowywania jej — czy to w postaci książkowej, czy w formie artykułów publikowanych w Polskiej Sztuce Ludowej, Sekcja posiada poważny dorobek w zakresie prac nad metodologią sztuki ludowej. W szeregu artykułów drukowanych na łamach czasopism wydawanych przez PIS (Polska Sztuka Ludowa, Materiały do studiów i dyskusji) omawiane były przez pracowników Sekcji, względnie przez osoby zaproszone z zewnątrz, podstawowe zagadnienia teoretyczne, jak przedmiot i zakres sztuki ludowej, jej stosunek do tzw. twórczości amatorskiej i sztuki warstw elitarnych, marksistowskie metody badania sztuki ludowej. Prace te, łącznie z inicjowanymi przez PIS konferencjami poświęconymi problematyce sztuki ludowej, ułatwiły w dużym stopniu przejście w dziedzinie badań nad ludową twórczością artystyczną na pozycje materializmu historycznego, co stanowi trwały dorobek Sekcji w tym zakresie.

Rozszerzający się z każdym rokiem wachlarz zadań, które w formie społecznego zamówienia stają przed Sekcją, nie przysłania jednak ani na chwilę jej głównego celu, jakim jest możliwie najszybsze ukończenie zaawansowanej już dziś bardzo poważnie

inwentaryzacji sztuki ludowej w Polsce. Moment ten nie jest już zbyt odległy. Jeszcze 5 lat pracy prowadzonej w dotychczasowym tempie, a dzieło zapoczątkowane w pierwszych latach Polski Ludowej zostanie doprowadzone do końca.

PRZYPISY

¹ R. Reinfuss, *Stan badań nad polską sztuką ludową*, „Polska Sztuka Ludowa” 1950, nr 1—6, s. 3 i następne; A. Jackowski, *Z zagadnień historii i metodologii badań nad sztuką*, „Materiały do studiów i dyskusji”, 1955, nr 3/4, s. 348 i nast.

² E. Frankowski, *Z metodologii badań nad sztuką ludową*, „Mat. do stud. i dyskusji”, 1951, nr 5, s. 374.

³ *Powstanie, organizacja i charakter Państwowego Instytutu Badania Sztuki Ludowej*, „Pol. Szt. Lud.”, 1947, nr 1—2, s. 60.

⁴ Z. Cieśla-Reinfussowa, *Badania zdobnictwa ludowego w Krakowskim, na Góralstwie, i na Dolnym Śląsku*, „Pol. Szt. Lud.”, 1947, nr 1—2, s. 62; B. F., *Prace badawcze Sekcji Malarstwa i Rzeźby P.I.B.S.L.*, „Pol. Szt. Lud.”, 1947, nr 1—2, s. 64.

⁵ M. Żywirska, *Badania nad sztuką ludową na Kurpiach w Puszczy Białej*, „Pol. Szt. Lud.”, 1948, nr 1, s. 40; M. Gładysz, *Badania sztuki ludowej na Śląsku Cieszyńskim i Opolskim*, „Pol. Szt. Lud.”, 1948, nr 9—10, s. 61.

⁶ R. Reinfuss, *Organizacja badań nad sztuką ludową*, „Mat. do stud. i dyskusji”, 1951, nr 5, s. 404 i nast.

⁷ *Jw.*, s. 419.

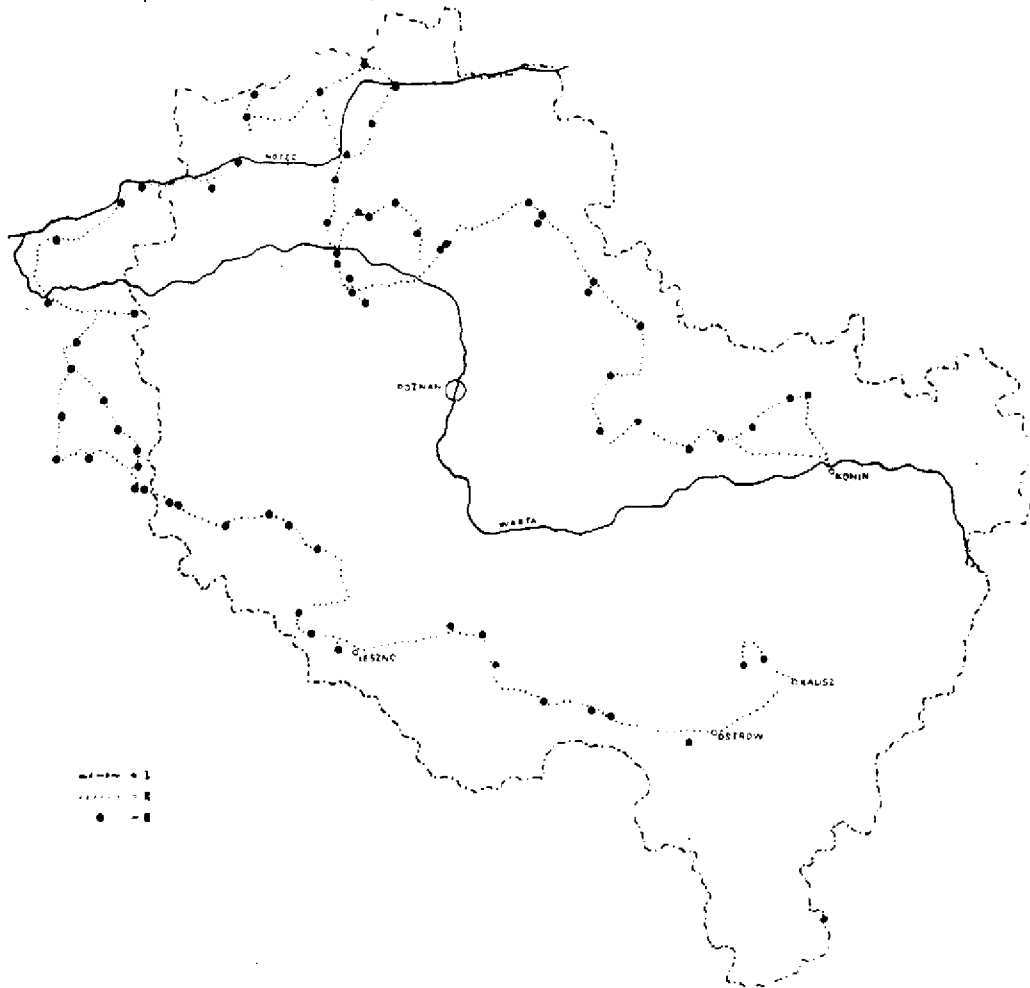
⁸ R. Reinfuss, *Dorobek naukowy 10-lecia w zakresie sztuki ludowej oraz plany na najbliższe 5-lecie*, „Mat. do stud. i dyskusji”, 1955, nr 3/4, s. 399.

⁹ Grono osób biorących od roku 1946 udział w prowadzonych przez Sekcję Badania Plastyki Ludowej PIS badaniach terenowych jest bardzo szerokie. Trudno byłoby na tym miejscu wymienić wszystkich, szczególnie zaś tych, którzy prowadzili badania indywidualne. Był wśród nich Andrzej Wajda, dziś znany reżyser filmowy, malarz Jerzy Tochórzewski, Adam Macedoński, który obecnie wykonuje rysunki drukowane w „Przekroju”, mgr Zdzisław Szewczyk, kustosz Muzeum Etnograficznego w Krakowie, i wielu innych.

Wymienimy natomiast zespoły biorące udział w badaniach obozowych, które, jak wiemy najwięcej przyczyniły się swoją pracą do osiągnięcia dzisiejszych wyników, jakimi szczyci się Sekcja.

W roku 1949 obóz w Sulejowie — kierownicy: dr Roman Reinfuss i mgr Tadeusz Zyglar; wywiadowcy: Barbara Bazielić, Jan Piotr Dekowski, Maria Dębska, Biruta Gerlach, Maria Gierowska (obecnie Kamocka), Stefan Gućik, Eleonora Janikowska, Blanka Kaczorowska, Zofia Kurek (obecnie Głowa), Feliks Mancewicz, Halina Mikułowska, Wanda Modzelewska, Zofia Staronkowa, Irena Wierchowich. Rysownicy: Zofia Kowalska, Stanisława Majewska, Irena Jakimowicz, oraz fotograf Stefan Deptuszewski.

W roku 1950 obóz w Weryni — kierownik dr Roman Reinfuss; wywiadowcy: Barbara Bazielić, Zofia Dybowska, Maria Gierowska, Aleksander Jakliński, Eleonora Janikowska, Blanka Kaczorowska, Franciszek Kotuła, Zofia Kurek (obecnie Głowa), Edward Pietraszek, mgr Zofia Cieśla-Reinfussowa, dr Kazimierz Skowroński; rysownicy: Andrzej Darowski, Jerzy Hura, Andrzej Kowalski, Adam Macedoński, Maria Malinowska, Barbara Pisarczyk, Eugeniusz Olszak, Lesław Szolginia, Donat Tuciewicz, Tyrs Wenhryniewicz, Józef Wilkoń, Maria Ziomek; fotografowie: Stefan Deptuszewski, Irena Piotrowicz.

Ryc. 7. Przykład objazdu penetracyjnego woj. poznańskiego. 1957 r. (2 etnografów, 1 historyk sztuki, 1 rysownik, 1 fotograf). Legenda: I — granica województwa, II — trasa przejazdu, III — badane miejscowości. Czas objazdu — 10 dni. Rys. Z. B. Głowa.

W roku 1951 obóz w Śladkowie Dużym — kierownik dr Roman Reinfuss; wywiadowcy: Barbara Bazielić, Jadwiga Berezowska, Przemysław Burchard, mgr Zofia Cieśla-Reinfussowa, Maria Gierowska, Eleonora Janikowska, Krystyna Szczypa; rysownicy: Alina Bartecka, Maria Czarnecka, Maria Data, Krystyna Lecińska, Barbara Pisarczyk, Tadeusz Smaga, Anna Szymczyk, Tyrs Wenhryniewicz, Zygmunt Wigłusz, Maria Ziomek, oraz fotograf Stefan Deptuszewski.

W roku 1952 obóz w Bachorzy — kierownik dr Roman Reinfuss; wywiadowcy: Barbara Bazielić, Przemysław Burchard, mgr Zofia Cieśla-Reinfussowa, Leszek Dzięgiel, Zuzanna Krasinska, Antoni Stojak, Maria Szenic, Anna Szymczyk; rysownicy: Barbara Bartman, Maria Czarnecka, Helena Czerny, Maria Data, Małgorzata Kilińska, Wiktor Ostrzolek, Leopold Pędziątek, Zdzisław Pysz, Adam Surmaj, Dobiesław Walknowski, oraz fotograf Stefan Deptuszewski.

W roku 1953 obóz w Policznej — kierownik dr Roman Reinfuss; wywiadowcy: Przemysław Burchard, Jerzy Czajkowski, Leszek Dzięgiel, mgr Maria Przeździecka, mgr Zofia Reinfussowa, Anna Szymczyk, Jerzy Zawojski; rysownicy: Maria Chaber, Maria Czarnecka, Stanisław Hennig, Leopold Pędziątek, Andrzej Pędziomaj, Helena Piergies, Zdzisław Pysz, Maria Roga, Anna Socha, Adam Surmaj, Dobiesław Walknowski, Zygmunt Wigłusz, oraz fotograf Stefan Deptuszewski.

W roku 1954 obóz w Kozłowie — kierownik dr Roman Reinfuss; wywiadowcy: Przemysław Burchard, Jerzy Czajkowski, Leszek Dzięgiel, Ewa Fryś, Olga Mulkiewicz, Maria Przeździecka, mgr Zofia Reinfussowa, Anna Szymczyk; rysownicy: Maria Chaber, Maria Czarnecka, Stanisław Hennig, Małgorzata Kilińska, Kazimierz Kuc, Zofia Majewska, Andrzej Nowakowski, Leszek Nowosielski, Maciej Pawlicki, Ja-

nusz Trojanowski, Emil Zoga; fotografowie: Tadeusz Kaźmierski i Jan Świdorski.

W roku 1955 obóz w Niewinie Borowym — kierownik dr Roman Reinfuss; wywiadowcy: Jerzy Czajkowski, Teresa Dobrowolska, Anna Dobrzańska, mgr Ewa Fryś, mgr Anna Kunczyńska, mgr Olga Mulkiewicz, mgr Maria Przeździecka, mgr Zofia Reinfussowa, Anna Szymczyk; rysownicy: Maria Czarnecka, Jerzy Feiner, Krystyna Gawlik, Wanda Gustab, Kazimierz Kuc, Leszek Nowosielski, Maciej Pawlicki, Anna Socha, Janusz Trojanowski, Zofia Wawro, Dobiesław Walknowski, Emil Zoga oraz fotograf Jan Świdorski.

W roku 1956 obóz w Gluchowie — kierownik prof. dr Roman Reinfuss; wywiadowcy: Jerzy Czajkowski, Teresa Dobrowolska, Anna Dobrzańska, mgr Wanda Drozdowska, mgr Ewa Fryś, mgr Anna Kunczyńska, mgr Olga Mulkiewicz, mgr Maria Przeździecka, mgr Zofia Reinfussowa, Andrzej Szymczyk; rysownicy: Stanisława Babulska, Maria Czarnecka, Andrzej Górka, Zdzisław Korsak, Kazimierz Kuc, Barbara Nowacka, Maciej Pawlicki, Maria Pazdanowska, Dobiesław Walknowski, Zofia Wawro, Emil Zoga, oraz fotograf Jan Świdorski.

W roku 1957 obóz w Zuklinie — kierownik prof. dr Roman Reinfuss; wywiadowcy: Irena Bukowska, Jerzy Czajkowski, mgr Ewa Fryś, mgr Anna Kunczyńska, Zofia Lipiarz, mgr Olga Mulkiewicz, Maria Ożga, mgr Maria Przeździecka, mgr Zofia Reinfussowa; rysownicy: Maria Czarnecka, Begir Faja, Jan Głuszak, Jadwiga Grzebyk, Jan Kielski, Alina Kolcon, Zygmunt Konopka, Alicja Kuryło, Tadeusz Kwaśnik, Krzysztof Lachtara, Michał Marciniak, Bogumił Zgorzelski, oraz fotograf Jan Świdorski.

W roku 1958 obóz w Urzędowie — kierownik prof. dr Roman Reinfuss; wywiadowcy: Irena Bukowska,

Jerzy Czajkowski, mgr Anna Dobrzańska, mgr Ewa Fryś, mgr Teresa Karwicka, mgr Anna Kunczyńska, Joanna Maciejewska, mgr Olga Mulkiewicz, mgr Maria Przeździecka, mgr Zofia Reinfussowa; rysownicy: Maria Czarnecka, Jan Kielski, Janusz Krupowicz, Stanisław Kucia, Zdzisław Kudła, Alicja Kuryło, Tadeusz Kwaśnik, Krzysztof Lachtara, Małgorzata Schuster, Krystyna Witkowska, Henryk Zamorski, Anna Zastawniak, Bogumił Zgorzelski i fotograf Jan Świderski.

W roku 1959 obóz w Turaszówce — kierownik prof. dr Roman Reinfuss; wywiadowcy: mgr Jerzy Czajkowski, Danuta Czauderna, mgr Ewa Fryś, mgr Ewa Jęczalik, Jadwiga Kowalik, Joanna Maciejewska, mgr Olga Mulkiewicz, Grażyna Ogorzałek, mgr Zofia Reinfussowa, Danuta Słowińska; rysownicy: Agnieszka Chwalibóg, Maria Czarnecka, Józef Gazda, Jan Głuszak, Jan Kielski, Janusz Krupowicz, Alicja Kuryło, Tadeusz Kwaśnik, Jan Skowron, Zbigniew Warpechowski oraz fotograf Jan Świderski.

¹⁰ A. Żaki, *Pierwsze prace wykopaliskowe Państwowego Instytutu Sztuki (Badania na starych cmentarzach w Dębnie i Szaflarach, pow. Nowy Targ)*, „Pol. Szt. Lud.”, 1952, nr 1, s. 48.

¹¹ Z. Głowa, *Dziesięć lat archiwum Sekcji Badania Plastyki Ludowej PIS*, „Pol. Szt. Lud.”, 1957, nr 3, s. 187.

¹² Pozycje książkowe drukowane: R. Reinfuss, *Polskie druki ludowe na płótnie*; tenże, *Ludowe skrzynie malowane*; tenże, *Garncarstwo ludowe*.

W druku: A. Jackowski, *Jadwiga Jarnuszkiewiczowa, Sztuka ludu polskiego* (album); R. Reinfuss, J. Świderski, *Sztuka ludowa w Polsce*.

Gotowe do druku: R. Reinfuss, *Polskie ludowe kafle malowane*; tenże, *Meblarstwo ludowe w Polsce*.

W przygotowaniu: E. Fryś, *Garncarstwo ludowe w Łądku*; M. Przeździecka, *Sztuka plastyczna w polskich obrzędach ludowych*; R. Reinfuss, *Ludowe zdobnictwo w żelazie*.

Fot.: Stefan Deptuszewski — ryc. 4, 5; Jan Świderski — ryc. 1, 2, 3, 6, 7, 8.

Ryc. 8. Odczyt o sztuce ludowej. 1956 r. Obóz w Głuchowie.